

persovej kritike „totalitarizmu“. H. M. Gerlach prenikavo ukazuje antikomunistické ostrie Jaspersových úvah o totalitarizme. Dokazuje, že „základným predpokladom Jaspersových úvah o totalitarizme je popieranie triednej podmienosti spoločenských javov“. (s. 135)

Neschopnosť konkrétnej historicko-triednej analýzy spoločenských javov viedla Jaspersa k falošnému stotožneniu charakteristických črt dnešnej imperialistickej spoločnosti s „moderným technizovaným svetom“. To spôsobuje, že Jaspersova koncepcia zostáva na povrchu javov a neukazuje nijakú politickú perspektívu, reálnu

alternatívu, konkrétne-historické východisko z krízovej situácie, v ktorej sa „moderný technizovaný svet“ ocitol.

Kvintesenciu svojho rozboru Jaspersovej filozoficko-politickej koncepcie H. M. Gerlach zhrňa nasledovne: „Jaspers ako buržoázny ideológ nie je v stave spoznať skutočné hybné sily, ktoré zapríčiňujú proces rastúcej dehumanizácie buržoáznej spoločnosti a jeho triedna pozícia mu neumožňuje vidieť sily, ktoré môžu proti tomuto vývoju postaviť jedine ľudskú alternatívu—robotnícku triedu a jej spojenecov v protimperialistickom boji.“

František Novosad

REALITA A PROBLÉMY SPÔSOBU ŽIVOTA

V. I. Tolstych, *Obraz žizni. Poňatije, realnosť, problemy.* Politizdat, Moskva 1975, 184 s.

Netreba azda osobitne zdôrazňovať, že na problematiku spôsobu života, životného štýlu, kvality života sa v poslednom desaťročí sústreďuje pozornosť filozofov, sociológov, psychológov, ale aj politikov, a to tak marxistických, ako aj nemarxistických. V podmienkach terajšieho civilizačného trendu a v kontexte mnohodimenzionalnej konfrontácie socializmu s kapitalizmom jej aktuálnosť je viac ako evidentná. Navyše chápanie a propagovanie istého spôsobu života sa priamo stáva jedným z dôležitých objektov súčasného ideologického boja.

Je to však aj mimoriadne závažný teoretický problém, ktorého filozofické spracovanie naráža na isté ťažkosti. Vznikajú už pri vymedzení pojmu „spôsob života“. Protichodné názory a interpretácie sa množia, keď sa jednotliví autori pokúšajú objasniť jeho špecifikum, vystihnúť jeho štruktúru, ako aj osobitné miesto spôsobu života

v kategóriálnom systéme marxisticko-leninskej filozofie. Nateraz jestvujúca literatúra (prevažne časopisecká) venovaná tejto problematike jednoznačne svedčí tak o protirečivosti v interpretácii samého termínu „spôsob života“, ako aj o rôznych prístupoch k chápaniu jeho obsahu a funkcie. Často sa pritom zabúda na komplexnú povahu tohto problému, z ktorej by sa malo v prvom rade vychádzať pri usmerňovaní špeciálnych vedeckých bádání v tejto oblasti.

Vzhľadom na to, čo sme povedali úvodom, treba uvítať knihu sovietskeho filozofa V. I. Tolstycha a *Spôsob života (pojmem, realita, problémy)*, v ktorej sa pokúsil z pozícií marxisticko-leninskej metodológie vymedziť sociálno-filozofický zmysel a obsah pojmu „spôsob života“ a poukázať na jeho kognitívne možnosti. Pri riešení nastolenej problematiky autor dôsledne rešpektuje dva základné prístupy,

a to historický a systémový. Z historického aspektu vystupuje formovanie, vývin a striedanie spôsobov života ako proces a výsledok zmeny určitého spôsobu ľudskej činnosti, v priebehu ktorej dochádza k radikálnej premene obvyklého, ustáleného spôsobu života a ku vzniku novej štruktúry vzťahov a hodnôt, podmieňujúcich vznik nových foriem spoločenského styku a správania sa ľudí. Pri systémovom prístupe sa spôsob života chápe ako neoddeliteľný prvok fungovania a rozvoja daného spoločenského systému na úrovni skupinového a individuálneho života ľudí.

Vo svojej práci autor kladie dôraz na filozofický prístup k problematike spôsobu života. Vychádza totiž z toho, že jestvuje jedna, a to filozofická definícia tejto kategórie, ktorú možno využiť v špeciálnych konkrétnych výskumoch pod rôznym zorným uhlom a s rozličným stupňom úplnosti, avšak vždy má byť bezpodmienečne zachovaná druhová podstata skúmaného fenoménu. Spôsob života v jeho chápaní sú „pre historicky konkrétne sociálne vzťahy ustálené a typické formy individuálnej a skupinovej životnej aktivity ľudí, ktoré charakterizujú osobitosti ich spoločenského styku, správania sa a spôsobu myslenia vo sfére práce, spoločensko-politickej činnosti, každodenného života a voľného času“ (s. 27). Je to predovšetkým istý typ života, na ktorého formovanie pôsobia sociálno-ekonomické podmienky a činitele, kultúrne prostredie a prírodné (geografické, biologické a iné) faktory.

Spôsob života je najvšeobecnejšou kategóriou, vzhľadom na ktorú také pojmy ako životný štýl, životná úroveň alebo kvalita života sú konkretizáciou a rôznymi „vrstvami“ tohto veľmi zložitého sociálneho javu. Tento pojem obsahuje spôsoby, formy a typy prejavu spoločenského na úrovni indi-

viduálneho, na úrovni osobnostného správania a existencie človeka. Spôsob života je „svojrúznym vyjadrením dialektickej jednoty sociálne typizovaného, unifikovaného a individuálno-unikátneho v správaní, v spoločenskom styku a usporiadaní každodenného života ľudí“ (s. 31).

Pochopiteľne, proti autorovmu vymedzeniu štruktúry spôsobu života by sme mohli uviesť viaceré iné, ktoré do spôsobu života zaraďujú okrem práce napríklad aj sféru spotreby, rodinného života, medziľudských vzťahov, kultúry, ďalej vzťah k spoločenskému systému atď., čo podľa našej mienky svedčí o závažnej teoretickej neujasnenosti rôznych klasifikačných pokusov. Nie je však účelom tejto recenzie konfrontovať rôzne stanoviská. Chceme iba položiť otázku: podľa akého kritéria V. I. Tolstych rozlišuje prejavy životnej aktivity ľudí práve v uvedených štyroch sférach, a to vo sfére práce, spoločensko-politickej činnosti, každodenného života a voľného času; Obsahovo tieto sféry neležia predsa vedľa seba, ale sa navzájom prepletajú, najmä sféra každodenného života [rusky „byta“) a voľného času. Žiaľ, autor svoje stanovisko bližšie neodôvodňuje a ani neupresňuje obsahovú náplň akcentovaných jednotlivých štruktúrnych prvkov.

Nasledujúce dve kapitoly knihy majú za úlohu konkretizovať sociálno-filozofický pojem spôsobu života premietnutím jeho obsahu do vyhranených podmienok súčasnej kapitalistickej a socialistickej spoločnosti, majú teda vlastne konfrontovať dva rozdielne spôsoby života. V. I. Tolstych veľmi správne poukazuje na neoprávnenosť stotožňovania socialistickeho spôsobu života so spôsobom života ľudí v socialistickej spoločnosti, ako aj buržoázneho spôsobu života so spôsobom života v kapitalistickej spoločnosti. Toto rozlišovanie by mohlo byť

metodologicky veľmi významné, no v danej práci sa daná otázka bližšie nerozoberá. Pri konkrétnom výklade širokého okruhu meritórnych otázok sa autor dokonca ani dôsledne nepridržiava ním požadovaného rozlíšenia týchto pojmov, a tak chtiac-nechtiac redukuje bohatstvo a protirečivé tendencie v spôsobe života rozličných spoločenských tried, vrstiev a skupín každej spoločnosti na isté všeobecné, globálne charakteristiky, ktoré s dostatočnou úplnosťou nevystihujú realitu. Je zaujímavé, o čo plnokrvnejšie sa tejto tematiky dnes zmocňujú niektoré významné umelecké diela, najmä film a literatúra.

Vráťme sa však k recenzovanej knihe. V kapitole *Spôsob života v kapitalistickej spoločnosti* autor charakterizuje také základné typické črty vlastne buržoázneho spôsobu života, ako sú individualizmus, prevažne čisto konzumný spôsob saturácie svojich špecificky ľudských potrieb u jednotlivcov, antispoločenské formy správania, dehumanizácia hodnotových postojov a motívov činnosti aj správania sa ľudí. Autor volil informatívne cenný a psychologicky efektívny postup: charakterizoval celkový stav a základné črty spôsobu života ľudí v podmienkach súčasného kapitalizmu prostredníctvom rozsiahleho využitia samého buržoázno-kritického myslenia, ako sa prezentuje v prácach popredných západných teoretikov, predovšetkým v koncepciách E. Fromma, R. Arona, A. Touraina, O. Tofflera, J. Fourastiého a iných. Na základe svojej analýzy dospieva k záveru, že charakteristickou črtou súčasného buržoázneho spoločenského vedomia je prepašť medzi reálnymi možnosťami kapitalizmu riešiť problémy vlastnej ľudskej existencie a ideologickými ilúziami o jeho schopnosti zvládnuť tieto problémy.

V tomto smere aj požiadavka buržo-

áznych ideológov a politikov zlepšiť „kvalitu života“ (dnes veľmi frekvencovaný pojem v západnej literatúre) sa ukazuje, ako to potvrdzuje celý autorov rozbor, „iba ako ideologické heslo, ktoré prakticky nezaväži“. (s. 86) V knihe sa venuje taktiež značná pozornosť analýze stále rastúceho významu „masovej kultúry“ v duchovnom živote súčasnej kapitalistickej spoločnosti a jej úlohy pri formovaní buržoázneho spôsobu života.

V poslednej kapitole venovanej rozboru *socialistického spôsobu života* sa V. I. Tostych zamerá na tento okruh problémov: komunizmus ako spôsob života ľudí, základné črty a osobitosti socialistického spôsobu života, životná úroveň a problém potrieb, spôsob života a socialistická kultúra. Autor akcentuje predovšetkým myšlienku zakladateľov marxizmu, podľa ktorej rozhodujúcou podmienkou skutočne univerzálneho rozvoja indivíduí a tým aj ich univerzálnej tvorivosti je kolektívne zjednotenie ľudí, ich kolektívny spôsob života. Neoddeliteľnou črtou socialistického spôsobu života je preto zodpovednosť každého človeka pred kolektívom a zodpovednosť kolektívu za každého svojho člena. Jeho základnými prvkami sú „vzťahy vzájomnej spolupráce a pomoci, ako aj vysoká uvedomenosť pracujúcich, ktorých spájajú spoločné ciele a záujmy“ (s. 142). V súvislosti s prebiehajúcou vedeckotechnickou revolúciou autor poukazuje na niektoré základné tendencie v dynamike socialistického spôsobu života, napríklad na proces industrializácie práce a každodenného života, na proces internacionalizácie spôsobu života, urbanizácie a masového šírenia kultúry.

Pre ďalšie rozpracovanie nostolenej problematiky môžu byť podnetné autorove úvahy o zložitom a nejednoznačnom charakte-re závislosti spôsobu života ľudí od ich životnej úrovne.

Autor sa domnieva, že základným článkom v procese ďalšieho rozvoja a upevňovania socialistických zásad a vzťahov v sfére spotreby je formovanie tzv. rozumných (alebo nevyhnutných) potrieb osobnosti. Stav a rozvoj týchto potrieb zasa veľmi úzko súvisí s úrovňou uvedomelosti a kultúrnosti sociálnych skupín alebo jednotlivcov. V. I. Tolstych za závažnú črtu a tendenciu sociálnej reality rozvinutej socialistickej spoločnosti pokladá rastúcu potrebu ďalšieho rozkvetu socialistickej kultúry, prenikania jej ideálov a hodnôt do každodennej praxe, do spôsobu života ľudí, v dôsledku čoho sa dnes dostáva do popredia sociálno-kultúrna funkcia vzde-

lávania. V závere svojej knihy autor poukazuje na niektoré aktuálne úlohy, ktoré má riešiť socialistická spoločnosť pri vytváraní nevyhnutných predpokladov a podmienok pre tvorbu životného prostredia, ktoré by stimulovalo a odhaľovalo práve humanistické základy ľudského života.

Pre závažnosť a aktuálnosť autorom spracovanej témy, ako aj pre jeho seriózný prístup k riešeniu jednotlivých málo preskúmaných problémov treba túto knihu hodnotiť ako podnetnú. Jej nedostatky sú celkove predovšetkým odrazom súčasného stavu konkrétnej úrovne poznania jestvujúcich spôsobov života.

Raisa Kopsová